

A magyarok krónikája (Buda, 1473)

BUDAI KRÓNIKA

„Finita Bude anno Domini MCCCCLXXIII in vigilia penthecostes: per Andream Hess” – elkészült Budán az Úrnak 1473. évében pünkösöd előestéjén, Hess András által. A Budai Krónika fenti, utolsó mondatával kezdődik a magyar nyomdászat története. A hetven levelet (ebből 133 nyomtatott la-pot) tartalmazó kisleveles könyv tíz példányban maradt fenn a világon. Fontos, ám igen kevés információval rendelkezünk a nyomdász, Hess András személyét illetően. A neve alapján német származású tipográfus, egy római nyomdában dolgozott segédként, és Kárai László budai prépost meghívására érkezhetett Budára 1471 késő tavaszán, hogy az Itáliában kapott betűkkel készítse el az első magyarországi nyomtatványt. A háborús pusztítások következtében levéltári forrásokkal sajnos nem rendelkezünk az officina létrejöttének körülményeiről, valamint működéséről, így az összes tudásunk a könyvben rejtőzik. Innen tudjuk, hogy a nyomdászmester június 5-én fejezte be munkáját, nagyjából két évvel megérkezése után.

Ma már megdönthetetlen tény, amelyet sok közvetett, de egy irányba mutató forrás támaszt alá, hogy a hazai könyvnyomtatás spiritus rector-a Vitéz János esztergomi érsek lehetett. Az 1450-es évek közepén több ízben is lehetősége volt arra, hogy megismerkedhessen Johann Gutenberg friss találmányával, ám a technikai újdonságok iránt fogékony Vitéz János képzeletét megragadhatták a mozgatható betűk által sokszorosítható könyvek, gondolva itt a közvéleményt befolyásolható, török veszélyről szóló nyomtatványokra vagy az antik auktorok jobb kiadásának lehetőségére; hiszen, ha nem is szűnik meg, ezúton

hatékonyan csökkenthető a sok másolás során bekövetkező szövegromlás. Mindezek mellett a bibliofil érsek a pozsonyi egyetem 1465-ös megalapításakor nyilvánvalóan tisztában volt azzal is, hogy az oktatás számára a megfelelő példányszámban rendelkezésre álló könyv alapvető fontosságú. Hess András valószínűleg vonzó ajánlatot kaphatott, ígérhettek neki privilégiumot, lehetőséget

„A Budai Krónika több önálló történeti mű összeolvasztásából létrejött szövege 14–15. századi kódexekben maradt ránk”

az önálló officina megteremtéséhez, anyagi támogatást és biztos megrendeléseket. Ám az 1471-es év második felétől drámaian megváltozott a helyzet Magyarországon: a főpap lengyel IV. Kázmér fiát hívta meg a magyar trónra. Ugyanakkor 1472 kora tavaszán a belpolitikai küzdelemben alulmaradt érsek házi őrizetbe került Esztergomban, s ott is maradt augusztusi haláláig. Ezzel összefüggésben 1472 elejére a tipográfus nehéz helyzetbe került, hiszen a mecénásához írott és kinyomtatott dedikációja politika szempontból elfogadhatatlanná vált, így két dolog között választhatott: vagy nem jelenik meg a könyve sohasem, vagy máshoz szóló ajánlást készít. Így lett a következő dedikáció címzettje Kárai László. Elképzelhető, hogy a budai prépost anyagi támogatást nyújtott 1473 kora tavaszán, ahogyan Hess András fogalmazott: „a magamra vállalt munkát nélkülöd sem elkezdni, sem befejezni nem tudtam volna”.

Források hiányában nem tudjuk mennyire lehetett sikeres az első Magyarországon

nyomtatott könyv. Ám egy latin nyelvű, magyar történelmi tárgyú nyomtatott mű nagyon is kelendő, jó választásnak tűnt Budán a 15. század utolsó harmadában, gondoljunk csak a másfél évtizeddel később megjelent Thuróczy-krónika sikerére. A Budai Krónika több önálló történeti mű összeolvasztásából létrejött szövege 14–15. századi kódexekben maradt ránk. A nyomtatvány utolsó szakasza, amelynek szerzője ismeretlen, I. (Nagy) Lajos halálától (1382) Hunyadi Mátyás moldvai hadjáratáig (1468) beszél el nyolc évtized történetét. Érdeemes megjegyezni, hogy mindössze négy oldalról van szó, tehát a szerkesztő igencsak összesűrítette az időszak meglehetősen izgalmas és fordulatossá eseményeit. Az aránytalanság szembeötlő: az alig két évig regnáló Habsburg Albert nem sokkal kap kevesebbet, mint a fél évszázadig uralkodó Luxemburgi Zsigmond. Mátyásról csupán egy rövid fejezetben esik szó: a koronázásáról (1458), Jajca visszavételéről (1463), a Szent Korona visszaszerzéséről (1464), s végül a már említett moldvai hadjáratról. A Budai Krónika itt hirtelen befejeződik, hiányzik az utolsó négy év (1469–1473) magyarországi története. Ez azzal magyarázható, hogy az igen kényes 1471–1472 közötti belpolitikai események (az összeesküvés, lengyel Kázmér betörése, Vitéz János fogsága és halála) még nagyon frissek voltak, így bölcsőbbnek tűnt ezekről hallgatni. A ma is kézbe vehető tíz példány provenienciája alapján úgy tűnik, hogy főként a közép-európai régióban terjedt el, bár két jó ízlésű gyűjtőnek köszönhetően Strasbourg és Róma is szerepel a régi őrzési helyek között.

Farkas Gábor Farkas

A magyarok krónikája – Buda, 1473
Szent István Társulat, 2025